

Szövegnők a „Karády szobában”: élmunkás és sztahanovista üdülések ^[1]

„Horváth Edével és Kék Zoltánnal Galyatetőn voltam a jó munkáért. Én olyan gyönyörű helyen életemben nem voltam, pláne mikor megmondták, hogy a szoba, ahol laktunk, Karády Katalin volt. Lent gyönyörű fürdő volt, gyönyörűen süttött a nap. Gondoltam, megpróbálok síelni. Fölcsatoltam a sílécet, hát jött a busz. Dudált, de én nem tudtam se jobbra, se balra menni. A busznak kellett megállni.”

Bevezetés

Elsősorban propagandisztikus érdekeket szolgált egy olyan új szokás kialakítása a hatalom által teremtett "munkáselitnél", az élmunkásoknál és sztahanovistáknál, amely korábban szinte kizárólag a polgárságra volt jellemző. Hasonlóképp volt ez a szervezett üdülés lehetőségével is. Az élmunkásüdülések az összes üdültetésnek csak igen kis hányadát tették ki, mégis - erősen politikai és propaganda-jellegűknél fogva - jól elkülöníthető "üdültetési-típusba" tartoznak. Felnett üdülésben több százezeren részesültek a szakszervezeteken keresztül az adott időszakban, de közöttük is igen magas a "munkában kint dolgozók" aránya.

A "munkában élenjárókat" ingyenes üdüléssel először 1947 júniusában jutalmazták. Az IBUSZ 1947 júniusában 25-én és augusztus 14-én egy-egy nyaraló vonatot indított Abbáziába, az Adriai-tenger partjára. 1948-ban a SZOT-nál problémák adódtak az élmunkások üdültetésével kapcsolatban, mivel a jugoszláv szakszervezetekkel megkötött üdülési cseremegállapodás - amely keretében a jugoszláv tengerpartra utazott volna 30 magyar élmunkás - érvényét veszítette a megállapodás után két hónappal, mert időközben Titók "láncos kutyának" bizonyultak. Mindezek ellenére csereüdültetések keretében 30-30 élmunkás üdülhetett Romániában és Bulgáriában, míg tízen Albániában.

A galyatetői nagyszállót - amely luxusüdülőnek számított - 1948-tól élmunkásüdülővé kívánta tenni a Szaktanács, ezért szembekerült a népjóléti tárccával, mert az "gyógyászallóként" akarta hasznosítani az épületet. A harc valójában a szakszervezeti és a minisztériumi funkcionáriusok között folyt, mert mindegyikük "saját" üdülőt akart. A Szaktanács feljegyzés az ügyben megállapította: "félő, hogy az üdülőt ismét oda nem való elemek fogják előzönlíteni". A vita azzal zárult, hogy 1948. június 24-én a népjóléti minisztérium átadta "Közép-Európa legfényesebb üdülőjét" az élmunkásoknak, és azok már nyártól ott üdülhettek. 1948 októberétől 1949 januárjáig 950 élmunkás üdült Galyatetőn, ezenkívül 1949 februárjában a Szaktanács üzembe helyezte az ugyanezt a célt szolgáló balatonkenesei üdülőt.

Az üzemekben már 1948 áprilisától elsősorban az élmunkásoknak biztosítottak helyet az üdüléseknél. Az üdültetésnél elsőbbséget élveztek a vasasok és a bányászok. 1949-ben a szakszervezetek már 650 magyar élmunkást üdültetését tervezték a Magas Tátrában, a lengyel hegyekben, Romániában és Bulgáriában, végül csak 476-an jutottak el az említett helyekre. 1950-től beindul a szervezett galyatetői élmunkás- és sztahanovista-üdültetés: 1950-ben 5200, a következő évtől 5700 élmunkás és sztahanovistát üdültenek ingyen Galyatetőn. 1950-ben is akadtak azért "problémák": "a lazaság következtében előfordult, hogy egyes élmunkások Galyatetőn töltötték szabadságidejüket, és szabadsági idejükön kívül még külföldön is nyaraltak ugyanabban az évben".

1949-ben az élmunkásokat a SZOT javaslata alapján az OTI utalta be és a költségeket is az OTI viselte. A Galyatetői élmunkásüdülő kiemelt élelmezési ellátásban részesült a többi üdülőhöz képest, mivel "az üdültetés egyik igen lényeges és fontos kelléke, hogy az üdülők élelmiszerellátása megfelelően bőséges és változatos legyen". A Galyatetői üdültetés költségei mintegy 80 %-kal voltak magasabbak a többi üdülőhelyek költségeinél.

A Galyatetőre küldött élmunkások számára az üdülés teljesen ismeretlen fogalom volt: a munkában megfáradt vajúrók és szövegnők számára a paradicsomi környezetben a hegymászás vagy a sport furcsa foglalatosságnak számított. A szabadidő eltöltését - mivel munkájuk mellett nem igen volt szabadidejük - az üdülői kultúrfelelősök próbálták "tanítgatni" neki. Ennek ellenére 1949-ben egy jelentés megállapítja: "a propagandista nem foglalkozik az élmunkásokkal... nem ragadja meg a lehetőséget, hogy kollektív játékokat szervezzen, amelyen keresztül megbarátkoztatná egymással az embereket, így sokszor előfordul, hogy 3-4 élmunkás ült az asztalnál órák hosszat szólanul". Még rádió sem volt, ezért javasolják, hogy az élmunkások nagy többségéhez alkalmazkodva létesítsenek céllövészetet, kuglipályát, állítsanak fel tornaszereket, nyújtókat, birkózó-szőnyeget, mészórudat, futball- és egyéb labdajáték lehetőséget nyújtsanak, és a rádiót vezessék be a szobákba szabályozható hangszórókon keresztül.

A nyilvánosságnak szánt visszaemlékezések rózsaszínűbb képet festettek: *"Két hetet töltöttünk Galyatetőn. Nehéz volna felsorolni, milyen vidám szórakozási lehetőségek vártak ránk, milyen kényelemben volt részünk. Szánkóztunk, hólabdázunk, ha pedig kedvünk támadt, fűrödtünk a meleg uszodában, s az ablakon át gyönyörködtünk, milyen szépen hull kint a hó"* - írta téli üdüléséről Krievich Józsefné, a Csepeli Szörmekonfekció sztahanovistája 1954-ben.

Az élmunkások szerették volna magukkal hozni 6 éven aluli gyermeküket, ha ezt elérhető áron megtehették volna, továbbá nehezményezték azt is, hogy nem oszthatják meg szabadságukat férjikkel vagy feleségükkel, így nem érzik annyira jól magukat és 3-4 nap szükséges ahhoz, hogy környezetükhöz hozzászokjanak. Deák József októberi jelentése után a helyzet decemberre sem sokat változott. Egy új jelentés szerint "az üdülés nem volt megfelelő, mert a dolgozók majdnem kizárólag az épületeken belül tartózkodtak, kártyázással, sakkozással és ivással töltötték idejüket".

A SZOT az élmunkások után 1949-ben 30 forintos térítési díjat fizetett naponta, amiből ötszöri étkezést, továbbá a vacsorához egy pohár hosszúlépést, sört vagy feketekávéval kellett a szálláson kívül biztosítani. 1949-ben a napi 30 forintos térítési díjjal "luxusigényeket" is ki tudtak elégíteni: a legmagasabb jövedelmű élmunkáscsaládokban sem költöttek fejkenként 10 forintnál többet naponta étkezésre.

A SZOT 1949. október 2-től a Mecseki Üdülőszállót is felhasználta kétszer két héten keresztül élmunkás-üdültetésre, de ez a panaszok miatt nem ismétlődött meg: a főépületbe privát vendégek kerültek, míg az élmunkásokat - a SZOT határozott utasítása ellenére - a melléképületekbe, emeletes ágyakon helyezték el. Az üdülővezető - akit a panaszok miatt elbocsátottak - ellen még az a vád is felmerült, hogy a szállóhoz leérkezett Lenin és Sztálin képeket nem engedte kitenni, csak ünnepélyes alkalmakkor. Az üdülőben a falakon lógó képek máshol is feljelentésekre adtak okot, például a pálfai üdülőben a kiküldött ellenőrök azt tapasztalták, hogy "megérkezésünkor Erzsébet királynénak az üdülőben felakasztott képét eldugták". A magyar 5200 fős élmunkás-üdültetés a térségben egyedülálló volt: egyedül Lengyelországban üdültek kifejezetten élmunkásokat 1950-ben, de csak 3000 főt. Az 1951-es üdülők közötti munkaversenyt és az "Ország legszebb üdülője" címet és vándorzászlót a Galyatetői élmunkásüdülő nyerte.

A csereüdülésekben a csehszlovák-magyar csereüdülés dominált, de Zakopanéba és a Balti-tengerhez is küldtek élmunkásokat üdülni. A romániai és bolgár tengerpartra 100-100 főt küldtek. A külföldi programokban kulcsszerepet töltött be a gyárlátogatás.

A térítési díj Galyatetőn reálértéken csökkent, de a kiemelt üdülők (Galyatető, Lillafüred) különleges ellátását meg akarták őrizni, ezért belső utasításba adták, hogy "a nagyobb SZOT üdülők (Galyatető, Lillafüred) szervezzenek önálló mezőgazdasági egységeket az ellátás megjavítására". Csökkent a külföldi csereüdülésekre fordított kiadások reálértéke is 1951-től kezdve. 1953-tól a sztahanovisták létszáma - így az ingyenes üdülésre jogosultak száma - már meghaladta azt a keretet, amivel "érdemben" foglalkozhattak volna.

Mind a hazai, mind a külföldi élmunkás- és sztahanovista üdülésekről a megbízott személyek (Galyatetőn mindig néhány ÁVH-s is üdült, a külföldi csoportokban pedig "politikai munkatársak") jelentést tettek. Ezekben a jelentésekben a csoportok politikai felelősei beszámoltak az élmunkások és sztahanovisták politikai hozzáállásáról, erkölcsi életéről és magaviseletükről. Volt olyan jelentés, amely beszámolt arról, hogy Mariensky Lázárnak az üdülő sztahanovisták között felbukkant egy "esetleges Rajk kém, aki a Szovjetunióban elvégzett katonai főiskola után külföldön kém lett". Ugyanezek a jelentések felhívták az illetékesek figyelmét néhány visszasságra is: például arra, hogy "az orosz lány XVI. akna ... egyik legjobb sztahanovistája fizetett szabadságát odahaza töltötte, ugyanakkor a Vendéglátó Vállalat igazgatóját küldték el ingyenes üdülésre, majd a következő turnusban a feleségét".

Az élmunkások és sztahanovisták üdüléseik során egy addig szinte ismeretlen világgal találkoztak. Olyan szobákba kerültek, ahol korábban híres színészek, gazdag polgárok laktak. Az üdülés alatt olyan szokásokkal próbáltak ismerkedni, amelyeket korábban csak gazdagok gyakorolhattak. *"Horváth Edével és Kék Zoltánnal Galyatetőn voltam a jó munkáért. Én olyan gyönyörű helyen életemben nem voltam, pláne mikor megmondták, hogy a szoba, ahol laktunk, Karády*

Katalin volt. Lent gyönyörű fürdő volt, gyönyörűen süttött a nap. Gondoltam, megpróbálok sielni. Fölcsatoltam a sílécet, hát jött a busz. Dudált, de én nem tudtam se jobbra, se balra menni. A busznak kellett megállni" - emlékszik vissza egy sztahanovista szöveg.

A sztahanovisták között voltak olyanok is, akik a hivatalostól eltérő program szervezésével fejezték ki "önállóságukat". "Voltam egyszer Mátraházán, azt jó munkáért kaptuk öten a műhelyből... Én voltam a legfiatalabb. Szemináriumot akartak tartani az üdülőben. Mondtuk a gondnoknak, hogy azt nem. A Sanyi volt a szószóló. Mindennap fogtuk magunkat, elmentünk kirándulni Mátraházára. Valakinek volt fényképezőgépe és lefényképezett egy Szűz Mária képet. Ez később valahogy előkerült. Itthon feygelmit kapott érte".

Az élmunkásüdülések legnagyobb jelentősége mégis talán az volt, hogy amíg tartottak, az új munkáselit tagjai - legalább az üdülések idejére - úgy érezték, hogy törődnek velük, megbecsülik őket. A középosztály egyik legjellegzetesebb fogyasztási szokását, az üdülést, a munkások között elsőként az élmunkások és sztahanovisták ismerték meg. Az 1949-ben és 1950-ben még kulcsfontosságúként kezelt élmunkás-üdültetés 1951-től kezdve egyre kevesebb támogatást élvezett. A külföldi üdülésekre is egyre kevesebb anyagi forrást biztosítottak. Ez az összeg arra volt elég, hogy megcsillantsa a kitüntetett munkások előtt az ingyenes "luxusüdülés" lehetőségét. 1953-ra az élmunkásüdülések támogatása reálértéken majdnem az 1949-es szintre esett vissza, 1954-től pedig megszüntették az élmunkások és a sztahanovisták üdültetését. A Galyatetői szálló ismét a legfelső elit üdülhelye, "gyógyzálló" lett.

Forrás

Egy csereüdülés története - Élmunkások külföldön (1949. július; Románia)

"Az indulás július 6-án reggel 8 óra volt a Keleti p.u.-ról. Két II. osztályú kocsiban utazott a csoport. D.u. 3. óra Lökösházán találkozott a Romániából hazaérkezett 50 tagú üdülcsoporttal, ahol félóra várakozás alatt a két csoport hamar összebarátkozott. D.u. 4 óra érkezünk be Kurticsra, ahol 100 tagú munkáscsoport fogadott kisdíszített pályaudvaron és az országos Szakszervezeti Tanács egyik funkcionáriusa feljöve a vonatra a folyosón tartotta meg üdvözlő beszédét... Aradra érkezve felszállt vonatunkra az aradi polgármester egy küldöttséggel és az aradi dolgozók nevében magyar nyelven üdvözölte a városukba érkező magyar csoportot.

Július 7-én reggel 9 óra érkezünk Bukarestbe, ahol a pályaudvar egyik kisdíszített termében bensőséges fogadtatás történt a Szaktanács küldöttsége részéről. Az állomás előtt csoportunkat lefényképezték, mely fénykép másnap megjelent a román Szaktanács sajtójában, a "Szakszervezeti Élet" -ben. D.e. 11 óra motorvonattal vittek tovább Konstancába... onnan busszal az üdülételepre, Mamaia-ra.

Megállapítható volt már az elejéről kezdve, hogy a román Szakszervezeti Tanács fordítója nem eléggé jól fordította a beszédeket és úgy románul, mint magyarul kissé rosszul beszélt. A csoport nagyobbik része különböző munkaterületeken dolgozik és mondhatjuk, nagyon kevesen ismerik egymást... A csoportnak tagjai egy-két kivétellel még nem voltak külföldön és így már az indulásnál nagy volt az izgalom. A vonaton kisebb csoportok alakultak, akik énekeltek és lassan összetömrölvél kezdtek énekelni munkás-indulókat és magyar népdalokat úgy, hogy mire Romániába értünk már egészen egységesen tudunk énekelni egy-egy állomáson. Az idősebbek (élmunkások) nem nagyon tudtak összebarátkozni a csoporttal, még a későbbi időkben sem. A magyar csoport egyes tagjaiban, különösen a termelésben résztvevő elvtársaknál tapasztalható volt egy kis lenézés a román népi demokrácia eredményeivel kapcsolatban. A csoport már előre megbeszélte, hogy a román elvtársak kérdéseire azéletszínvonalal kapcsolatban úgy kell válaszolnunk, hogy az ne legyen rossz hatással a román elvtársak részére...

Estéknként a magyar csoport összeült és magyar munkásindulókat és népdalokat énekelt, bevonva a román elvtársakat is, ami egész közel hozta a két üdülcsoportot egymáshoz... Az idősebb elvtársakat ide sem tudtuk bevonni. A csoportunkban történt egy baleset is. Jellemző, hogy az idősebb (élmunkás) elvtársak nem nagyon napoztak és fürödtek, hanem a szobában igyekeztek megtalálni a szórakozásukat, pl. régi katonaviccekkel igyekeztek eltölteni idejüket. Az egyik elvtársnak, aki az ágyon aludt, cigaretta-papírt dugtak a lábujja közé és meggyújtották. Egy pécsi bányász (Pap elvtárs) lábai alól kirántották a szőnyeget, ami hanyattvágódva eltörte csipőcsuklóját az indulás előtt 3 nappal. Legjobban a fiatalság barátkozott össze a röplabda, ping-pong és a reggeli torna alkalmával.

Az étkezéssel kapcsolatban csoportunkban a hangulat nem volt megfelelő. Az elvtársak nem voltak hozzászokva a savanyú leveshez, de különösképpen az olajos ételekhez. Az üdüdőben csak olajjal főztek. Sok volt a létszám, amit az elvtársak nem nagyon szerettek és egyesek nem ették a halat. Nem tetszett az elvtársaknak a tőrös makaróni sem, amit majdnem minden este kaptunk a vacsorához. Usonna nem volt, amit az elvtársak a csoporton belül többször szóvá tettek.

Egyes elvtársak szakmai téren keresték a kapcsolatot (Jambrík elv. bányász élmunkás). A magyarok önálló műsort is adtak, ahol munkásindulókkal, népdalokkal és két verssel szórakoztatta az üdüdőket. Felállították a román-magyar faluújságot is. A román és magyar üdülcsoport között a barátság hamar kialakult és főleg a jelvények kicserélésével kezdődött. A fogadtatások és barátkozás nagyon lelkes volt. Mutatja ezt az is, hogy az üdüdőben kötött ismeretség elkísérte a csoportot a bukaresti állomásig, aminek sírás lett a vége...

Július 10-án hajókirándulásra vittek reggel 8 óra Konstancába, ami sajnos nehezen sikerült. Reggel 8 órától déli 12 óráig álltunk a kikötő előtt azon okból, hogy nem volt hajó. Ugyanez napra a többi üdüdőből is berendelték az üdüdőcsoportokat, kb. 1500 embert, akik reggel 5 óra indultak el, hogy hajókirándulásra viszik őket és akik még déli 12 óra körül is a kikötő zárt kapui előtt vártak az intézkedésre. Minket, magyarokat is 12 órára csak úgy tudtak hajóra tenni, hogy fél óra keresztül próbálták meggyőzni a román üdüdőket, ami aztán sikerült is, hogy engedjék a magyarokat hajóra szállni, mert vendégek az országunkban és mutassuk meg a magyaroknak, hogy a román nép öntudatos és vendég szerető. Ahogy a tömegből hallottuk, a románok nem nagyon voltak elragadtatva, sőt egyesek, öntudatlanok, tettek olyan kijelentést is, hogy miért hozták őket ide. Egy pár öntudatos munkás azután elkezdett kiabálni, hogy éljen a román-magyar barátság és így magukkal ragadták a tömeget, amire helyet csináltak és beengedtek a kikötőbe.

Többször hoztak ki szórakoztatásunkra különböző kultúr csoportokat. Kint volt az üdüdőben az "Örmény Arcvonal", a "Görög Arcvonal" kultúr csoportja, a "Román Szovjet Szállítómunkások Szakszervezete" kultúrgárdája. Az örmény, görög műsor mutatják, hogy Romániában a Sztálini nemzetiségi kérdést nagyon helyesen oldották meg...

Az étkezés a következő volt: reggeli: tejeskávé, feketekávé, vagy tea, 5 dkg vaj, 5 dkg gyümölcsíz. Ebéd: savanyú leves (csiorba), húsos étel, sütemény. Vacsora: húsos étel, sütemény. Az első 8 napon a magyar csoport sem ebédhez, sem vacsorához nem kapott italt. 8 nap után egy-egy üveg sört kapott minden magyar üdüdő, amit eleinte a román üdüdőkkel rossz szemmel néztek és amit az üdüdő vezetősége úgy magyarázott (helytelenül), hogy a magyarok a nyaralás végén ezt ki fogják fizetni. Az utolsó 3 napon minden magyar kapott 1/4 liter bort.

A megérkezéskor minden magyar üdüdő 3000 leit kapott fejenként, ami nem bizonyult elegendőnek, mert az elvtársak még a saját pénzükből is váltottak be. A román elvtársak a magyar üdüdőcsoport ruházatán és a beszélgetések során történt tapasztalatcseréből látták, hogy Magyarországon az életszínvonal magasabb, mint náluk, ezért igyekeztek összehasonlítani eredményeiket a miénkkal. Elestett szavakból lehetett látni, hogy nem nagyon vannak megelégedve jelenlegi sorsukkal...

A szervezés vonalán történt hibák, mint pl. a hajókirándulás, vagy a Bukarestben töltött 1 nap, ahol a csoportunkat vezető román elvtársak nem tudták, hogy mi is a program velünk, mutatják, hogy a szervezés a román elvtársaknál nem a főfeladat. A román elvtársak ... nem vittek el egy üzembe sem látogatóba. A magyar csoport tagjai jól érezték magukat Romániában, amit mutat az is, hogy búcsúzkodásnál nehezen váltak el egymástól, de Lökösházára érve a magyar elvtársak már az állomáson a magyar kolbászt keresték, ami bizonyítja, hogy mégiscsak jobban szeretik a magyar eledelet. A magyar csoport tagjai többé-kevésbé összelepedtek, de hiányzott mégis bensőséges kollektíva kialakulása, aminek fő oka az volt, hogy a már itthon kijelölt vezetőség bevonta maga mellé az ismerősöket és az egész vezetőség nem tudott feloldódni a csoportban, a megbeszélések is utasításszerűen néztek ki..."

SZKL. SZOT. Szoc.pol. 1949. 5/19. (Szakszervezetek Központi Levéltára - Szakszervezetek Országos Tanácsa - Szociálpolitika - 5. doboz - 19. dosszié) Részletek a jelentésből.

Címkék:

IBUSZ ^[2]

SZOT ^[3]

élmunkások ^[4]

OTI ^[5]

Galyatető ^[6]

Lillafüred ^[7]

sztahanovisták ^[8]

Kiadás: 1. évfolyam (2001) 4. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/szovonok_a_karady_szobaban_elmunkas_es_sztahanovista_udulesek.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/szovonok_a_karady_szobaban_elmunkas_es_sztahanovista_udulesek.html

- [2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ibusz>
- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szot>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/elmunkasok>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/oti>
- [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/galyateto>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/lillafured>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/sztahanovistak>